

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора Журавської Ніни Станіславівни на дисертаційне дослідження Мосьпан Наталі Вікторівни «Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Н. В. Мосьпан має незаперечну актуальність, оскільки викликане необхідністю використання досвіду Європейського Союзу щодо гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в українську систему вищої освіти. Серед педагогічних досліджень європейського досвіду саме вивчення взаємодії вищої освіти з ринком праці ще не стало предметом окремого цілісного наукового дослідження, зокрема не розкрито умови, стимулюючі чинники та механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. Виконання цих завдань повною мірою представлене у дисертації Н. В. Мосьпан. Актуальність проблеми дослідження Н. В. Мосьпан зумовлена нагальною суспільною необхідністю вивчення європейських надбань щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці, що має велике значення для вироблення ефективної освітньої політики та політики зайнятості в Україні. Наголосимо, що представлені в роботі Н. В. Мосьпан факти й висновки можуть позитивно впливати на процес розроблення стратегій модернізації вищої освіти в Україні в умовах ринкової економіки. Окрім того, матеріали дисертації можуть бути корисними для забезпечення процесу підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до вимог ринку праці. Викладені аргументи засвідчують, на нашу думку, актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження Н. В. Мосьпан, предметом якого обрано взаємодія вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни отриманих у процесі дослідження результатів. До найбільш істотних наукових результатів, що вперше представлені в дисертації Н. В. Мосьпан, варто віднести: виокремлення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу на трьох рівнях: Європейського простору вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу; охарактеризовано чинники стимулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; здійснено порівняльний аналіз тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні та обґрунтовано перспективні напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

Авторкою розроблено рекомендації для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу) на основі досвіду Європейського Союзу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Ознайомлення з текстом дисертації Н. В. Мосьпан засвідчує використання дисертанткою міждисциплінарного підходу до визначення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. Позитивне враження складає коректно побудована структура дисертаційної роботи. Аналіз змісту дисертації та її завершеності свідчить про те, що дисертація Н. В. Мосьпан має чітку логічну структуру, зумовлену метою та завданнями дослідження, складається зі вступу, шістьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 520 сторінок, з яких 402 сторінки основного тексту, що відповідає сучасним технічним вимогам до докторських дисертацій у галузі суспільних і гуманітарних наук.

У дисертації використано достатній масив наукових джерел (376 найменувань англійською мовою) з педагогіки, економіки, соціології, права тощо, що підкреслює міждисциплінарний характер роботи. Структура дисертації цілком логічна; не викликає застережень науковий апарат дослідження, який цілком відповідає спеціальності, за якою виконано дисертаційне дослідження. Робота написана грамотним виваженим науковим стилем. Автор виявляє ґрунтовну обізнаність не лише в галузі педагогіки, але й порівняльної педагогіки, соціології, економіки, статистики. Коректно обґрунтовані основні суперечності, які вимагають розв'язання у процесі дослідження. Використана в дослідженні джерельна база вражає своєю глибиною й розмаїттям: дослідниця скористалася численними звітами для Європейської Комісії (104), нормативно-правовими документами (66), офіційними сайтами ЄС (41), монографіями (67), статтями (77), дисертаціями, офіційними базами статистики, словниками.

Не викликає застережень представлена у п.1.2. характеристика наукових досліджень з проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці. Обґрунтовано визначено наслідки впливу глобалізації у п.2.1., інтернаціоналізації у п.2.2. та європеїзації у п.2.3. на модернізацію вищої освіти до потреб ринку праці. На особливу увагу, на мою думку, заслуговує здійснений автором аналіз особливостей маркетинга вищої освіти, а також визначення структурних компонентів взаємодії вищої освіти з ринком праці: вища освіта, перехідний період випускників від освіти до роботи, ринок праці. Важливим вважаю висновок дослідниці стосовно того, що гармонійні відносини між вищою освітою та ринком праці є фундаментальними для розвитку економіки країни. Для задоволення попиту на ринку праці всі держави-члени Європейського Союзу вживають заходів, зокрема, прогнозування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці, моніторинг працевлаштування випускників, правове регулювання урядом професійної зайнятості, мобільність працівників. Значущим вважаю висновок дослідниці стосовно спільних і відмінних перспектив розвитку взаємодії

вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні. На особливу увагу заслуговують рекомендації, сформульовані автором для різних рівнів взаємодії вищої освіти з ринком праці (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу). Дослідження має незаперечну наукову новизну, виходячи з недостатнього рівня вивчення цієї проблеми у вітчизняному педагогічному дискурсі. Достатньою є апробація дисертаційної роботи.

Отже, до основних наукових здобутків, отриманих Н. В. Мосьпан у процесі дослідження, можна віднести:

1. Грунтовну концепцію визначення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі через аналіз умов, стимулюючих чинників та механізмів регулювання цього процесу, а також перенесення європейського досвіду в українські реалії.

2. Узагальнення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі за трьома рівнями ринкових відносин: макро-, мезо- та мікрорівнів.

3. Системний аналіз та введення у вітчизняний науковий обіг англомовних джерел (376 найменувань).

4. Інноваційну позицію автора щодо обґрунтування спільних і відмінних перспективних напрямів розвитку взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні.

5. Сформульовані авторкою висновки та рекомендації для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу) на основі досвіду Європейського Союзу.

Аналіз змісту дисертації та публікацій, у яких висвітлено основні результати дослідження Н. В. Мосьпан, засвідчує достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Отож оцінка

змісту дисертації Н. В. Мосьпан «Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі» дозволяє говорити про те, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Отримані автором результати мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики. Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані для розробки нормативних і законодавчих документів з питань регулювання взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці; модернізації підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до вимог вітчизняного ринку праці; у подальших теоретичних та експериментальних дослідженнях, а також у практичній роботі закладів вищої освіти, вищої професійної освіти, післядипломної освіти та перепідготовки; для розробки нових й оновлення існуючих навчальних курсів, методичних рекомендацій для навчання дисциплін гуманітарного циклу: загальної педагогіки, педагогіки вищої школи, історії педагогіки, порівняльної педагогіки, філології та перекладу при підготовці майбутніх фахівців у галузі вищої та професійної освіти. Прогностичний матеріал дослідження може бути основою подальших наукових розвідок, пов'язаних з розвитком вищої освіти в умовах глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації та ринкової економіки.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. У джерельній базі дисертації й авторефераті представлено 25 одноосібних статтях у провідних фахових виданнях України (15 з яких включені до міжнародних наукометричних баз), 4 статтях у зарубіжних періодичних виданнях (з них 2 статті в періодичних виданнях, що входять до

міжнародних наукометричних баз даних Scopus і Web of Science), 4 публікаціях у співавторстві.

Кількість публікацій, їх обсяг, якість і проблематика відповідають вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Висновки й результати дослідження доповідалися на 20 міжнародних та всеукраїнських конференціях, круглих столах і семінарах-практикумах, що проходили в Києві, Одесі, Львові, Республіці Білорусь, Республіці Фінляндії. Спрямованість науково-практичних конференцій, де здійснювалася апробація дисертаційного дослідження, характер наукових публікацій, у яких відображено окремі положення й результати наукового пошуку, повною мірою відображають усі аспекти вивчення проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. З огляду на це, можна стверджувати, що кількість і якість опублікованих Н. В. Мосьпан наукових праць є достатньою, дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Зазначимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації Н. В. Мосьпан є ідентичними. Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він цілком відповідає вимогам, що визначаються МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Н. В. Мосьпан дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження. Зауважимо, що дослідження маловивчених і водночас актуальних педагогічних феноменів, якою є дисертація Н. В. Мосьпан, містять і певні дискусійні положення, на яких хотілося б звернути увагу:

1. Протягом тексту дисертації постійно зустрічаються поняття «держави-члени» ЄС або «країни-члени» ЄПВО. На наш погляд треба було вживати одне поняття, відповідно до законодавства ЄС.

2. У дисертації зустрічаються текстові повтори, цього на нашу думку можна було б уникнути оптимізувавши, структуру дисертації, зокрема об'єднавши перше та друге завдання дослідження.

3. У П.2.4. йдеться про формування системи забезпечення якості вищої освіти. Цілком доречним було б навести рисунок такої системи та пояснити зміст її компонентів.

4. У п.5.3. на стр.372 здійснено аналіз довгострокових тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. На наш погляд, необхідно було зробити це й для України. Це суттєво доповнило б перспективні напрями розвитку взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

5. У п.6.2 дисертації на основі урахування досвіду Європейського Союзу подано рекомендації для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу), серед яких автор (на стр. 408) рекомендує «удосконалити нормативно-правову базу щодо питання забезпечення якості вищої освіти та привести її у відповідність до вимог вітчизняного ринку праці». Разом з тим автор не зазначає, які саме поправки до Закону «Про вищу освіту» треба внести.

6. На стр. 409 дисертації автор рекомендує на рівні системи вищої освіти «ввести у практику надання та визнання національних подвійних дипломів (присудження подвійних ступенів) різними вітчизняними ЗВО». Однак, відсутнє пояснення як це може сприяти взаємодії вищої освіти з ринком праці.

Загальний висновок. Попри висловлені зауваження, що мають дискусійний чи рекомендаційний характер, загалом подана до захисту докторська дисертація Наталії Вікторівни Мосьпан «Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в

Європейському Союзу» є актуальним, самостійним, завершеним і достатньо апробованим дослідженням, результати якого мають практичне значення для розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики. Сформульовані у дослідженні висновки можуть бути корисними для підготовки наукових праць з порівняльної педагогіки, філософії й соціології освіти, соціальної педагогіки, у подальших дослідженнях розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки.

Аналіз дисертаційного дослідження засвідчує його цінність, самостійність, завершеність, належну наукову новизну і практичну значущість, повну відповідність паспорту спеціальності. Дисертація і автореферат загалом відповідають вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., із змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), нормативним актам МОН України та паспорта спеціальності, а її автор Мосьпан Наталя Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри методики навчання
та управління навчальними закладами
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

Н.С. Журавська

Підпис професора Н.С. Журавської засвідчую:

Начальник відділу кадрів:
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

М.В. Михайліченко